

OBITELJ – CRKVA U MALOM I NJENI IZAZOVI U EPIDEMIOLOŠKIM UVJETIMA PANDEMIJE COVID19

Sažetak

Za vrijeme epidemije, kad su se doslovce preko noći zatvorile crkve, našla se u prvom planu uloga obitelji kao Crkve u malom, pozvane da ostvaruje trostruko poslanje na području liturgije, naviještanja i diakonije.

Na području liturgije dobro je došao prijenos misa putem medija, ali u tim misama nisu izravno sudjelovale obitelji s djecom. Budući da obitelji nisu željele u bogoslužju sudjelovati tek kao "nijemi gledatelji", bile su primorane tražiti dodatna gradiva pomoću kojih su na najbolji način uspjele sačuvati "malu zajednicu" u povezanosti s Bogom.

Na području naviještanja nametnuo se izazov kako katehizirati djecu. Očekivalo se od roditelja da će sami katehizirati djecu, ali velik broj roditelja nije dorastao toj zadaći. Iako je Slovenski katehetski ured (SKU) pripremao materijal, taj materijal nije zbog raznoraznih razloga stizao do roditelja. Svećenici i katehisti priznali su svoju nemoć te izrazili želju za obnovljenom katehezom i pastoralom koji će provoditi evangelizaciju djece i odraslih na jeziku suvremene multimedijalnosti.

Na području diakonije obitelj se našla na kušnji kako živjeti ljubav prema bližnjemu ne samo na riječima, već ponajprije na djelima. Brojne općine i župe organizirale su razne oblike karitativne djelatnosti koje su obiteljima omogućile da prema svojim mogućnostima održe župnu i obiteljsku zajednicu živom.

Ključne riječi: Crkva u malom, liturgija, naviještanje, diakonija, epidemija

Uvod

Za vrijeme epidemije bolesti COVID 19, kad su se doslovce preko noći zatvorile crkve te ispraznile vjeronaučne učionice, odjednom se u prvom planu pastoralne djelatnosti našla obitelj kao Crkva u malom. Iako je vod-

stvo slovenske Crkve bilo svjesno značenja obiteljske zajednice, ipak se tijekom pandemije osjećala nemoć, kako kod svećenika, tako i kod katehista. Većina je njih doduše željela biti vjernicima oslonac, ali se mnogi od njih u novoj situaciji nisu baš najbolje snašli. Na taj način obiteljima nije pružen dovoljan oslonac za ostvarivanje trostrukog poslanja: na području liturgije, naviještanja i diakonije. U ovom prilogu pokušat ću prikazati kakav je bio odaziv Crkve u Sloveniji na probleme što ih je prouzročio prvi val epidemije i kakav je taj odaziv bio u tri mjeseca drugoga vala.

1. Upute slovenskih biskupa za vrijeme epidemije COVID-19

1.1. Prvi val epidemije (od 12. 3. do 18. 5. 2020.)

Na proljetni val epidemije, kad je država bila u takozvanom *lockdownu*, Slovenska se biskupska konferencija, na temelju uputa Svete stolice i odluka Vlade Republike Slovenije, odazvala brzo i učinkovito. Već je 12. ožujka izdala izvanredne upute u kojima je u sedamnaest točaka odredila uvjete pod kojima će Crkva u Sloveniji djelovati za vrijeme epidemije. Do daljnjega bile su "otkazane sve mise, podjela sakramenata, sakramentalije, pučke pobožnosti, župna slavija i ostali događaji te svi susreti."¹ Biskupi su vjernike do opoziva epidemije oslobodili od dužnosti sudjelovanja na nedjeljnim misama te im dozvolili "da odsutnost od bogoslužja nadomjestite molitvom, postom, dobrim djelima, čitanjem Božje riječi, praćenjem svetih misa na radiju i televiziji", pa i putem internetskih stranica. Preporučivali su primanje duhovne pričesti, a crkve su smjele ostati otvorene za osobnu molitvu nezaraženih vjernika. Do opoziva bio je ukinut vjeronauk u župnim prostorijama, a katehisti su bili pozvani "zamoliti roditelje da dotično gradivo razrade zajedno sa svojom djecom."² Razni oblici obrazovanja i župni susreti nisu bili dozvoljeni. Svećenici, redovnici i vjernici laici bili su pozvani da se preventivno samoizoliraju, da ograniče svoje izlaske te se u svojoj izoliranosti žarko mole za zdravlje bolesnika, zdravstvenog osoblja i što skoriji kraj epidemije. Slovenska biskupska konferencija otvorila je i svoju web stranicu na kojoj su objavljivani odgovori na pitanja vjernika glede bilo kakvih sumnji ili nejasnoća.³ Budući da se nakon isteka prvog mjeseca epidemiološke prilike u državi nisu smirile, slovenski su kršćani bili primorani uskrсне blagdane provesti kod kuće, a biskupi su za tu priliku objavili naputke.

¹ Slovenska škofovska konferenca, *Izredna navodila slovenskih škofov za preprečevanje širjenja COVID-19: odpoved svetih maš do preklica*, 13. ožujka.2020., u: <https://katoliska-cerkev.si/izredna-navodila-slovenskih-skofov-za-preprecevanje-sirjenja-koronavirusa-covid-19-odpoved-svetih-mas-do-preklica> (25. 01. 2021).

² *Isto*.

³ Usp. Slovenska škofovska konferenca, *Najpogostejša vprašanja in odgovori za katoličane ob epidemiji COVID19*, 15. ožujka. 2020., u: <https://katoliska-cerkev.si/najpogostejša-vprasanja-in-odgovori-za-katolicane-ob-epidemiji-covid19> (01. 02. 2021).

Zahvaljujući znatno boljoj epidemiološkoj slici, počelo je u svibnju postupno popuštanje ograničavajućih mjera, otvarale su se škole, vrtići i visokoškolski zavodi. Na snagu su stupile upute za uspostavu javnog bogoslužja u kojima je Slovenska biskupska konferencija uz (samo)zaštitne mjere i uvažavanje uputa Nacionalnog instituta za javno zdravlje dozvolila postupno otvaranje crkava za služenje misa i podjelu sakramenata.⁴ Tijekom mjeseca svibnja bile su, uz uvažavanje Vladinih mjera, dozvoljene svibanjske pobožnosti za odrasle poslije odslužene mise u crkvama, kapelama i kućama. Biskupi su obitelji s djecom pozvali da prate prijednose svibanjskih pobožnosti na medijima (Radio Ognjišče, TV Exodus, ...), a SKU na svojim web stranicama objavio je gradivo za djecu i odrasle.

Iako su se na prostoru cijele države postupno otvarali odgojno-obrazovni zavodi, Slovenska biskupska konferencija odlučila je da se župna kateheza i drugi oblici obrazovanja te župni susreti i dalje izvode na daljinu,⁵ zato je vjeronaučna godina 2019/20. zaključena "na daljinu".

Nakon Vladina opoziva epidemije biskupi su još u dva navrata izdali posebne upute za dodatno popuštanje preventivnih mjera glede javnih bogoslužja u crkvama. Preporučivali su nedjeljne i blagdanske "mise na otvorenom", dok je za starije i bolesne vjernike i dalje bila na snazi mjera da prate mise putem medija. Svećenike su pozvali da prestanu s prijenosima misa preko interneta te počinju vjernike pozivati u domaće crkve. I ma koliko se svećenici radovali vraćanju vjernika u crkve, brojni su vjernici iz straha od zaraze ipak ostajali kod kuće.⁶ Proljetni oratoriji, druženja i radionice tijekom ljetnih mjeseci održavali su se, u dogovoru s mjesnim ordinarijatom te uz uvažavanje uputa državnih ustanova, jedino u pojedinačnim župama, kućama duhovnih vježbi te u katoličkim društvima, odnosno organizacijama.⁷

1.2. Drugi val epidemije (od 18. 10. do 31. 12. 2020.)

U listopadu 2020. tijek župne kateheze prekinuo je drugi val epidemije koronavirusa. Došlo je do djelomičnog *lockdowna* države. Ponovno su bile zatvorene sve odgojno-obrazovne ustanove, kao i brojne uslužne djelatnosti. Uz uvažavanje državnog plana za obuzdavanje i ovladavanje

⁴ Usp. Slovenska škofovska konferenca, *Navodila slovenskih škofov za vzpostavitev javnega bogoslužja v slovenskih cerkvah v času epidemije COVID-19*, 04. svibnja 2020., u: <https://katoliska-cerkev.si/navodila-slovenskih-skofov-za-vzpostavitev-javnega-bogoslužja-v-slovenskih-cerkvah-v-casu-epidemije-covid-19> (25. 01. 2021).

⁵ Usp. *Isto*.

⁶ Usp. Stanislav Slatinek, Pastoralno-liturgična navodila slovenskih škofov v času razglasitve epidemije nalezljive bolesti SARSCoV-2 in neposredno po njem, *Bogoslovni vestik* 80 (2020.), 403-413.

⁷ Usp. Slovenska škofovska konferenca, *Navodila slovenskih škofov v slovenskih cerkvah v času krepitve epidemije COVID-19*, 20. srpnja 2020., u: <https://katoliska-cerkev.si/navodila-slovenskih-skofov-v-slovenskih-cerkvah-v-casu-krepitve-epidemije-covid-19-stanje-21-julij-2020> (25. 01. 2021).

epidemijom Slovenija je biskupska konferencija izdala nove upute⁸, uvažavajući pritom podjelu države na crvene i narančaste regije. U župama unutar “crvenih regija” bile su crkve otvorene samo za osobnu molitvu vjernika, dok su mise s vjernicima bile do daljnjega otkazane. Vjernici koji nisu mogli sudjelovati na svetim misama, mogli su primati blagoslov i svetu pričest izvan misa. Svi sakramenti (osim ispovijedi i bolesničkog pomazanja) te ostala župna slavlja bila su odgođena do trenutka kad će se epidemiološko stanje popraviti. Kateheza (vjeronauk) za sve razrede i razni župni susreti (duhovne vježbe, bračne zajednice i dr.) izvodile su se samo na daljinu (Zoom, MS TEAMS,...) Katehistima je kod pripremanja nastavnog gradiva ponovno pružao pomoć SKU.

U župama su unutar “narančastih regija” crkve bile otvorene za osobnu molitvu vjernika, a na misama je moglo biti, uvažavajući striktno upute, najviše šest vjernika (uključujući svećenika). Do daljnjega bila su dozvoljena samo krštenja, vjenčanja i crkveni pogrebi, i to u najužem krugu do šest osoba. U skladu s državnim uputama za osnovne škole bilo je do opoziva dozvoljeno izvođenje kateheze do uključivo petog razreda osnovne škole. Za ostale se razrede kateheza izvodila na daljinu. Katehisti su temeljem uputa SKU-a pripremali gradivo za osnovnoškolsku katehezu putem interneta. Pastoralni i župni susreti bili su dozvoljeni (do šest osoba) pod uvjetom da sudionici cijelo vrijeme nose zaštitne maske i poštuju propisanu razdaljinu (dva metra) te imaju po mogućnosti uključenu aplikaciju #Ostanizdrav.

Svim vjernicima iz “crvenih i narančastih regija”, koji nisu mogli biti na svetim misama u crkvi, biskupi su podijelili oprost od nedjeljne dužnosti, pozvali ih da prate misu preko medija i duhovno se pričeste te uzmu sebi vremena za molitvu, čitanje Božje riječi i činjenje dobrih djela. Vjernike su poticali, gdje god je to bilo moguće, da odlaze na mise tijekom dana u tjednu.

Svećenicima su biskupi sugerirali da ne rade prijenose župnih misa putem interneta. Prema njihovom mišljenju bilo je dovoljno samo to da na snazi ostanu već postojeći prijenosi misa na televiziji i radiju. Župnici bi se putem elektroničkih medija trebali obraćati vjernicima i s njima zajedno moliti te im biti od pomoći da što lakše prožive vrijeme kušnje. Dva dana kasnije Slovenija je biskupska konferencija u dodatnim uputama dozvolila svećenicima da mogu po vlastitom nahođenju, uvažavajući pastoralne okolnosti, služiti mise bez vjernika te ih istovremeno prenositi putem interneta. Pritom se valjalo pridržavati uputa te o prijenosu misa i pastoralnoj koristi takvih prijenosa javljati Slovenskoj biskupskoj konferenciji.⁹

⁸ Usp. Slovenska škofovska konferenca, *Navodila slovenskih škofov v času epidemije Covid-19*, 15. listopada 2020., u: <https://katoliska-cerkev.si/navodila-slovenskih-skofov-v-casu-epidemije-covid-19> (25. 01. 2021).

⁹ Usp. Slovenska škofovska konferenca, *Prenašanje bogoslužnih in pastoralnih dogodkov preko spleta - dodatna navodila slovenskih škofov*, 17. listopada 2020., u: <https://>

Unatoč činjenici da je Vlada sredinom prosinca opozvala neke mjere glede okupljanja vjernika u crkvama ili kapelama, većina slovenskih vjernika doživjela je po riječima biskupa "betlehemijski" Božić.¹⁰ Kao što uz Isusa kod njegova rođenja u štatici nije bilo mnoštva, tako su manje-više bile prazne i naše župne crkve. Od šest slovenskih biskupija bile su izuzetak samo dvije biskupije koje su u božićnoj noći, zahvaljujući ugodnijoj epidemiološkoj slici, mogle slaviti ponoćku s okupljenim vjernicima.¹¹

2. Crkva u malom i njeni izazovi za vrijeme epidemije

Po riječima pape Franje obitelj je čitavo vrijeme pandemije COVID-19 bila "subjekt pastoralnog djelovanja".¹² U kriznoj situaciji bili su obiteljski domovi središnje mjesto ostvarivanja trostrukog poslanja Crkve: liturgije, naviještanja i diakonije. Pritom se nameću sljedeća pitanja: Jesu li obitelji bile u stanju to učiniti? Jesu li roditelji znali i bili u stanju preuzeti ulogu duhovnih predvodnika svojih obitelji? Jesu li znali biti katehisti, pogotovo ako su vjerski odgoj već ranije u velikoj mjeri prepuštali svećenicima i katehistima? Jesu li usprkos karanteni bili otvoreni za tjeskobe i potrebe drugih?

2.1. Obitelj i njeni izazovi na području liturgije

Konstitucija o svetoj liturgiji kaže da je "bogoslužje vrhunac kojemu teži djelovanje Crkve te istovremeno i vrelo iz kojeg izvire sva njegova snaga"¹³ te nastavlja "da Crkva želi sve vjernike privesti što savršenijem, svjesnijem i učinkovitijem sudjelovanju u obavljanju bogoslužja."¹⁴ Od svećenika očekuje sve veće zalaganje za liturgijski odgoj sebe samih i vjernika, kako bi svi bili sposobni "na unutarnji i izvanjski način" sudjelovati u bogoslužju, sukladno "svojim godinama, prilikama, načinu života i stupnju vjerske naobrazbe".¹⁵

Tijekom epidemije bila su takva zalaganja naših svećenika i katehista izložena novim izazovima. Kako su se odazivali na te izazove, pogotovo

katoliska-cerkev.si/prenasanje-bogoslužnih-in-pastoralnih-dogodkov-preko-spleta (25. 01. 2021).

¹⁰ Usp. Slovenska škofovska konferenca, *Navodila za bogoslužno obhajanje božićnih praznikov v mariborski metropoliji*, 18. prosinca 2020., u: <https://katoliska-cerkev.si/navodila-za-bogoslužno-obhajanje-božićnih-praznikov-v-mariborski-metropoliji> (25. 01. 2021).

¹¹ Usp. Tiskovni urad Slovenske škofovske konference, *Kako bodo potekale svete maše za božićne praznike v Katoliški cerkvi?*, 25. prosinca 2020., u: <https://katoliska-cerkev.si/kako-bodo-potekale-svete-mase-za-božićne-praznike-v-katoliski-cerkvi> (25. 01. 2021).

¹² Papa Franjo, Apostolska pobudnica *Amoris laetitia - Radost ljubavi* (19. 03. 2016), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016, br. 290. (dalje: AL).

¹³ Drugi vatikanski koncil, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum concilium* (04. prosinca 1963.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 10. (dalje: SC).

¹⁴ SC, br. 14.

¹⁵ SC, br. 19.

glede prijenosa nedjeljnih misa preko medija, i kako su obitelji prenosile bogoslužje u svoj uži krug (obiteljska služba Božje riječi), to ću pokušati pokazati u nastavku.

2.1.1. Praćenje mise preko medija

Budući da nedjeljna misa za kršćane nije samo dužnost, već prije svega i pravo¹⁶, bilo je već na samom početku epidemije u našoj Crkvi sve poduzeto kako bi vjernici mogli “prisustvovati misi” putem medija. Slovenska nacionalna televizija je, kako u prvom, tako i u drugom valu epidemije, prenosila mise mariborskog nadbiskupa i metropolita, a Radio Ognjišče prenosilo je mise ljubljanskog nadbiskupa i metropolita. Mise iz obližnjih crkava prenosile su i neke (privatne) televizijske postaje. U prvom valu čak je jedna od tih televizija omogućavala neposredan prijenos Papinih jutarnjih misa iz Vatikana.

Kod prenošenja župnih misa preko interneta, pogotovo u prvom valu, svećenici su se snalazili svaki na svoj način i pritom su koji put zaobišli liturgijska pravila. Biskupove mise bile su uvijek brižno pripremane u liturgijskom, tehničkom i glazbenom pogledu, no unatoč svom uloženom trudu, obitelji, pogotovo one s malom djecom, često bi se osjećale pomalo zapostavljenima, zato su mnoge od njih imale prilikom prijenosa misa poteškoće u vezi sabranosti i sudjelovanja djece u bogoslužju. Osjećaj udaljenosti od svećenika, odsutnosti bogoslužnog prostora te “obiteljima neprilagođena” vjerskog sadržaja onemogućavao je doživljajno sudjelovanje na misama ne samo djece, nego i odraslih. Tijekom provođenja ankete među pjevačima crkvenog pjevačkog zbora u Ljubljani za vrijeme prvog vala pandemije anketirani su izrazili svoje doživljaje u vezi s prenošenjem misa dosta kritički: “Crkva je ipak crkva”; “u svemu skupa bilo je premalo osobnosti;” “ako si prisutan u crkvi, ti si djelatna, a preko medija samo si promatrač;” “činilo mi se kao da nije stvarno.”¹⁷

Nema sumnje da je prisustvovati misi “uživo”, zajedno s pobožnim pukom u crkvi, nešto posve drugo, negoli pratiti misu na televiziji, internetu ili radiju. Za vrijeme epidemije bili smo na kušnji hoćemo li praćenjem misa “na daljinu” ostati pasivni, tek “strani ili nijemi gledatelji”.¹⁸ Bilo je vrlo teško biti aktivan, kad su svećenici na misi bili sami te su sve misne molitve sami izgovarali i sami odgovarali na misna prizivanja. Bio bi itekako dobrodošao poziv da djeca, mladi i odrasli ispred ekrana uspostave dijalog sa svećenicima te glasno odgovaraju i mole. Nedostajale su, također, upute glede različitih oblika tjelesnog držanja (sjedanje, ustajanje, klečanje), pozdrava mira, što bi ga obitelji smjele i htjele

¹⁶ Usp. SC, br. 14.

¹⁷ Tanja Žigon i Boštjan Udovič, “Cerkev mora ostati ljudem blizu ne glede na čase”; prvi val koronavirusa (COVID-19) in versko življenje v Sloveniji - analiza primera, *Bogoslovni vestnik* 80 (2020.), 765-781.

¹⁸ SC, br. 48.

podijeliti. Ponegdje je nedostajalo i uputa glede primanja duhovne priče. Tek bi rijetki svećenici u prijenose misa aktivno uključivali obitelji iz svojih župa koje bi “na daljinu” čitale uvodne molitve, poslanice i prošnje. Bilo je poželjno uključivanje snimaka crkvenih pučkih pjesama ili ritmičke duhovne glazbe jer je to davalo poticaj obiteljima za pjevanje i produbljeno doživljavanje mise (iako to nije u skladu s uputama!).¹⁹ No bilo je barem nekoliko svećenika koji su se u svojim propovijedima obraćali djeci i mladeži te im na taj način omogućili da budu dionici “duhovne hrane sa stola Božje riječi”.²⁰

Iako su primjeri dobre prakse prilično rijetki, baš nam ti primjeri dokazuju brigu svećenika za potrebe obitelji. Dotični su svećenici u izvanrednim okolnostima, upravo prijenosima misa preko interneta ili upozorenjima na prijenose misa putem radija i televizije, sačuvali kontakt sa svojim vjernicima te barem djelomično zadovoljili potrebu vjernika za župnim zajedništvom. To potvrđuju i rezultati istraživanja dr. Vinka Potočnika koji je istraživao kako su slovenski svećenici, redovnici i vjernici laici doživjeli prvi val koronavirusa. Vjernici su laici u tom istraživanju jasno dali do znanja da su više molili i razmišljali o bogoslužju u crkvi kao blagodati, odnosno privilegiju koji im je u vrijeme epidemije uskraćen.²¹ Jasnije su spoznali značenje crkvenog zajedništva upravo u izvanrednim prilikama.²²

2.1.2. Bogoslužje Božje riječi u obitelji

Ovdje se misli na sve liturgijske obrede u kojima posebno mjesto pripada Božjoj riječi. To nije samo prvi dio mise ili jedan od dijelova slavljenja sakramenata, već je to i samostalno bogoslužje Božje riječi, što ga Konstitucija o svetoj liturgiji preporuča župama koje nemaju stalnog svećenika.²³ Naročito u izvanrednim okolnostima takva bogoslužja mogu biti jedan od načina obiteljske molitve u kojoj se Bog obraća čovjeku, a čovjek ga sluša i odgovara mu.²⁴ Iz više razloga primjerena su i za dječji uzrast, budući da djeca u tim bogoslužjima bez poteškoća sudjeluju, bilo slušanjem njima primjerenih svetopisamskih tekstova, bilo molitvom i pjevanjem. Na

¹⁹ Usp. Slovenska škofovska konferenca, *Navodila za spletni prenos bogoslužja*, 24. listopada 2020., u: <https://katoliska-cerkev.si/navodila-za-spletni-prenos-bogoslužja> (18. 02. 2021).

²⁰ *Isto*.

²¹ Usp. Vinko Potočnik, *Kaj pa vi pravite? (Mt 16,15). Kaj nam je virusna kriza odnesla in kaj prinesla?*, u: <https://www.vaticannews.va/sl/cerkev/news/2020-10/predavanje-dr-vinka-potocnika-na-pastoralnem-tecaju-2020.html> (02. 02. 2021).

²² Usp. Tanja Žigon i Boštjan Udovič, “Cerkev mora ostati ljudem blizu ne glede na čase”; prvi val koronavirusa (COVID-19) in versko življenje v Sloveniji - analiza primera, 776.

²³ Usp. SC, br. 35,4.

²⁴ Usp. Julka Nežič, *Skupaj pred Gospodom. Samostojna bogoslužja Božje Besede in spokorna bogoslužja*, Družina, Ljubljana, 2001., 7.

taj se način ujedno uvode u misno slavlje te doživljajno osjete kako Krist nije nazočan samo u kruhu i vinu, već i u Božjoj riječi.²⁵

U prvom valu koronavirusa SKU je već sredinom ožujka 2020. počeo objavljivati na svojim internetskim stranicama prijedloge obiteljskih bogoslužja Božje riječi. Jesu li ti prijedlozi dopri do obitelji, kako su ih obitelji prihvatile, kako ih iskoristile, o tome nemam podataka. One obitelji koje su u vrijeme pandemije željele produbiti svoj molitveni život, mogle su ih zacijelo naći na internetskim stranicama.

2.2. Obitelj i njeni izazovi na području naviještanja

U posinodalnoj apostolskoj pobudnici *Radost ljubavi* papa Franjo naglašava da je obitelj primarni prostor religiozne socijalizacije koji djecu poučava “kako spoznavati temelje i ljepotu vjere, kako moliti i služiti bližnjemu.”²⁶

Ovo eksplicitno naviještanje vjere pretpostavlja da će roditelji i djeca iskusiti pouzdanje u Boga, da će Boga tražiti te osjetiti potrebu za Bogom.²⁷ Dakle, vjerski odgoj djeteta nije tek golo posredovanje i učenje vjerskih istina, već se temelji na osobnom iskustvu. Posredovanje vjere uključuje vjerodostojan uzor roditelja i njihovu intimnu povezanost s djecom. Roditelji moraju imati razumijevanja za djetetove potrebe i moraju znati “da na duhovno iskustvo ne smijemo nikoga primoravati i to iskustvo treba biti prepušteno njegovoj slobodi.”²⁸ Bitno je znati “da se kršćanska vjera uči putem osnovnog stava i prepoznavanja prožetog živom (obiteljskom) i s njom povezanim vrijednostima i načinima života koje se u mnogim točkama povezuju s manifestacijom vjerskog znanja.”²⁹ Molitva u obitelji i razne pučke pobožnosti mogu imati “veću evangelizacijsku težinu od svih kateheza i propovijedi”.³⁰ Razni oblici “izričitog naviještanja evanđelja i baštinjenog svjedočenja”³¹ bili su i prije i za vrijeme korone (kao što će biti i nakon nje) različiti u svakoj obitelji, a mnoge kršćanske obitelji već ih polako zanemaruju.

Osobito su u prvom valu koronavirusa naviještanje i kateheza bili višemanje prepušteni roditeljima. Neki roditelji obradovali su se toj zadaći jer su u njoj vidjeli mogućnost za svoj doprinos u posredovanju vjere djeci. Unatoč brojnim obvezama našli su vremena za katehezu, molitvu, čitanje

²⁵ Julka Nežič, *Bogoslužje z otroki. Kako smo v Sloveniji uresničili koncilaska in pokoncilaska navodila, zlasti Pravilnik za maše z otroki*, Družina, Ljubljana, 1997., 177.

²⁶ AL, br. 287.

²⁷ Usp. AL, br. 287.

²⁸ AL, br. 288.

²⁹ Dörnemann Holger, Corona - und das Revival der Familienkatechese. *Katechetische Bätter. Zeitschrift für religiöses Lernen in der Schule und Gemeinde* 4 (2020.), 272.

³⁰ AL, br. 288.

³¹ AL, br. 290.

Božje riječi i kreativnost (npr. izrada jaslica i križnog puta). Na taj način produbljivali su vjeru djece i održavali “malu zajednicu” u povezanosti s Bogom, koji ih u tom teškom vremenu nije ostavljao, već je djelovao po ljudima i oslobađao ih od straha pred smrtonosnim virusom.

Mnogo poteškoća s katehezom imale su obitelji koje prije epidemije nisu bile povezane sa župnom zajednicom i čija vjera nije bila ukorije-njena u svakodnevnom životu. Posve je razumljivo da su kao katehi-sti svoje djece često bili nesigurni te su tu zadaću doživljavali kao teško breme. SKU objavio je već u prvom tjednu epidemije katehetsko gradivo namijenjeno obiteljima, ali ga mnoge obitelji nisu mogle upotrijebiti, i to zbog bolesti, pasivnosti, preopterećenosti, vjerskog neznanja, pomanjka-nja pobuda od strane svećenika i katehista. Evo što su rekli sami roditel-ji: “Mi bismo morali svašta obraditi, ali ne umijemo. Čitamo katekizam, priručnik, pomoćna sredstva, ali ne znamo što to znači.”³²

U drugom valu bilo je katehetsko djelovanje već mnogo bolje organizi-rano te je barem djelomično rasteretilo roditelje. Prvi val epidemije nau-čio nas je od kolikog je značenja ljudski kontakt, pa makar samo preko ekrana. Zbog prekinutog kontaktiranja s katehistima i svećenicima, mno-gne obitelji udaljiše se od domaće župe, dok su se učenici vjeronauka u neku ruku “izgubili”. Zato su u drugom valu neki (nipošto svi) katehisti i svećenici počeli pomoću videokonferencija uspostavljati “živ” kontakt s roditeljima i djecom. Pomoću različitih duhovnih pobuda, npr. inter-netskih stranica pastoralnog portala *Pridi in poglej (Dodi i vidi)* koje su bile objavljene na mnogim župnim web stranicama, obitelji su dobivale i duhovnu potporu.

2.3. Obitelj i njeni izazovi na području diakonije

Pored eksplicitnog naviještanja evanđelja papa Franjo upozorava i na implicitno naviještanje koje se očituje u “solidarnosti sa siromašnima, otvorenosti prema različitostima osoba, očuvanju stvorenog svijeta, u moralnoj i materijalnoj solidarnosti s drugim obiteljima, prije svega naj-potrebnijim obiteljima, te zauzimanju za ostvarivanje zajedničkog dobra, uostalom i mijenjanjem (nepravednih) društvenih struktura”.³³

Za vrijeme koronavirusa trebala bi obitelj biti siguran prostor, trebala bi se brinuti za vlastito zdravlje i zdravlje starijih članova obitelji. Zatva-ranje u uski obiteljski krug bilo je za mnoge velika kušnja i velik broj obi-telji bio je suočen s teškima problemima (nasilje i rastave). Ljubav prema bližnjemu trebala je s riječi prijeći na djela. Tako je za vrijeme epidemije područje diakonije bila najprije domaća obitelj, a tek potom župa i mjesne

³² Mirjam Judež, *Katehet je razpet med razlago snovi in iskanjem odnosa*, u: <http://zup-nija-poljane.rkc.si/2020/09/02/katehet-je-razpet-med-razlago-snovi-in-iskanjem-odnosa/> (02. 02. 2021)

³³ AL, br. 290.

zajednice. Sudjelovanje u organiziranju karitativnih i humanitarnih akcija, npr.: pomoć starijim i bolesnim osobama koje su ostale bez osnovnih živežnih namirnica, briga za ljude koji su živjeli u materijalnoj oskudici, briga za osamljene koja podrazumijeva i izradu kartica za štíćenike u domovima i ustanovama za starije i nemoćne, donacije prijenosnih računala djeci za učenje kod kuće, sudjelovanje u akciji *Povezani preko telefona*, skupljanje finansijskih sredstava za projekte misionara diljem svijeta, ništa od svega toga ne bi smjelo biti bijeg iz obitelji, već ponajprije nužni “dodatak” diakonske djelatnosti unutar obitelji.

ZAKLJUČAK

Prema riječima Tomáša Halíka korona je Crkvi mnogo toga oduzela, a ubuduće će joj oduzeti još više.³⁴ Mnogi su u prvom valu pandemije mislili da je koronavirus prouzročio tek “kratkotrajni Blackout u ustaljenim procesima društva, kojeg ćemo već nekako proživjeti te se ubrzo potom vratiti starom ritmu života. Ali neće biti baš tako. I nije dobro da se zauzimamo za to, budući da nakon ovog globalnog iskustva svijet neće više biti ovakav kakav je bio ranije.”³⁵ Toga mora biti svjesna i Katolička Crkva. Korona nam je s praznim crkvama na simboličan način pokazala da Crkvu čeka temeljita obnova koja mora obuhvatiti sva tri područja njenog djelovanja: liturgiju, naviještanje i diakoniju, i to na razini sveopće i mjesne Crkve te obitelji kao Crkve u malom.

Mnogi slovenski svećenici priznaju da su se osobito za vrijeme prvog vala koronavirusa osjećali nemoćno i da se u novonastaloj situaciji nisu baš najbolje snašli.³⁶ Zbog toga su obitelji bile često puta prepuštene same sebi, pogotovo na području liturgije i naviještanja.

1. Osim župnih misa i slavljenja sakramenata unutar Crkve u Sloveniji ustaljene su i neke pučke pobožnosti, npr. križni put, svibanjske pobožnosti i razne procesije. Velik manjak predstavljaju mise s djecom i mladeži, obiteljske mise i samostalna bogoslužja Božje riječi. Vrijeme epidemije pokazalo nam je da će Crkva – biskupije, župe i obitelji – na tom području morati još mnogo toga učiniti. Trebat će se temeljitije posvetiti liturgijskom odgoju ne samo laika, već i svećenika i katehista te pritom uvažavati primjenu novih tehničkih sredstava koja su nam na raspolaganju. Trebat će još mnogo toga uraditi glede uvođenja djece i roditelja u bogoslužje te pripremiti odgovarajuća građiva.

³⁴ Usp. Tomáš Halík, *Corona ist eine Chance für die Religion*, u: <https://www.br.de/nachrichten/kultur/theologe-halik-corona-ist-eine-chance-fuer-die-religion,RvT1h94> (02. 03. 2020).

³⁵ Tomáš Halík, *Christentum in Zeiten der Krankheit*, u: <http://www.theologie-und-kirche.de/halik-theologie-pandemie.pdf> (02. 03. 2021).

³⁶ Usp. Vinko Potočnik, *Kaj pa vi pravite? (Mt 16,15). Kaj nam je virusna kriza odnesla in kaj prinesla?*

Provedena anketa pokazala je da naši svećenici nisu dovoljno osposobljeni i zainteresirani da bi mogli na primjeren način podupirati djelovanje obitelji kao domaće Crkve. Anketa je pokazala da se mnogim svećenicima (59 %) čini "karantena korisna jer će ljudi jače osjetiti koliko im nedostajemo, kako je događanje u crkvi dragocjeno te će se na taj način vjerski život vrlo brzo obnoviti..."³⁷ To znači da je među svećenicima još mnogo onih koji radije čekaju i nadaju se povratku na staro normalno, nego da u pastoralnoj djelatnosti poduzmu nove korake.

2. Protekla godina ukazuje na to da se valja bolje pobrinuti i za digitalnu pismenost svećenika i katehista. Za vrijeme epidemije većina svećenika i katehista slala je putem elektronske pošte obiteljima gradivo i uputstva kako upotrebljavati i rješavati radne zadatke uz pomoć udžbenika, ali pokazalo se da to nije bilo dovoljno. Digitalna tehnologija omogućava neposredni kontakt s djecom i roditeljima. Pomoću te tehnologije kateheza može doslovce ući u obiteljske domove djece i obratiti se, barem u prvoj trijadi, cijeloj obitelji. Nove mogućnosti naviještanja ukazuju na to da u praksi valja prevladati tradicionalno razumijevanje kateheze kao posredovanja nauka o vjerskim istinama te da obitelji valja ponuditi naviještanje ili kerigmu koja će odgovarati na njena egzistencijalna pitanja, koja će ih poticati na osobno opredjeljivanje za Krista te ih pozivati na usavršavanje života s Kristom. Da bi to bilo izvedivo, bit će potrebno dodatno obrazovanje svećenika i katehista. Valjat će osuvremeniti vjeronaučne sadržaje na taj način da će djeci i njihovim obiteljima donositi "poruku evanđelja pomoću novog govora i novih metoda".³⁸

Posebno se osjetilo koliko je pomoć bila potrebna osobito onim obiteljima koje su udaljene od župnih događanja. Ako su u postojeće zajednice za odrasle (zaručničke, bračne, biblijske i druge zajednice) već uključeni aktivni vjernici, trebat će nešto (novo) ponuditi obiteljima koje su udaljene od Crkve. Usporedo s katehezom djece, pogotovo u razdoblju pripreme za sakramente, dobro bi došle različite radionice za roditelje koje bi sasvim konkretno pokazale kako je na eksplicitan i implicitan način moguće naviještati vjeru u svakodnevicu (sukladno crkvenoj godini). To bi pripomoglo njihovom duhovnom rastu i otkrivanju Boga koji je vjeran životni suputnik u dobrim i teškim vremenima. Od kateheze djece trebat će što prije prijeći na katehezu odraslih, odnosno na obiteljsku katehezu.

3. Znatno bolje bilo je na području diakonije. Pored već naprijed spomenutih karitativnih djelatnosti, potrebno je za vrijeme epidemije uspostaviti i velik odaziv mladih (youngCaritas) od skautskih organizacija, oratorijskih animatora do članova drugih skupina u kojima su kao dragovoljci surađivali sa Slovenskim karitasom u opskrbi ranjivih skupina u lokalnim sredinama. Svojim angažmanom i solidarnošću mladi su, ta

³⁷ *Isto.*

³⁸ Slovenska škofovska konferenca, *Pridite in pogledjte. Slovenski pastoralni načrt. Krovni dokument.* Celjska Mohorjeva družba, Ljubljana, 2012., 49.

budućnost Crkve, prionuli uz viziju pape Franje koji poziva Crkvu da se u budućnosti otvori i postane “poljska bolnica” - siguran prostor i utočište za sve kojima je pomoć potrebna.

THE FAMILY - CHURCH IN SMALL AND ITS CHALLENGES IN THE GRIP OF THE COVID-19 EPIDEMIC

Abstract

At the time of the COVID-19 epidemic, when churches were literally closed overnight and religious classrooms emptied, the role of the family, as the basic cell of the Church came to the fore again and was called to carry out during the epidemic a threefold mission: in the field of the liturgy, preaching and Diakonia.

In the field of liturgy, mass broadcasts were welcome in the media, but most of them did not address families with children. Because families did not want to attend worship services only as “silent spectators”, they were forced to seek additional materials to keep the “little fellowship” in touch with God in their own way.

In the field of preaching, the challenge was how to catechize children. Parents were expected to catechize their children themselves, and many could not cope with this task. Although the Slovenian Catechetical Office prepared the material, it did not reach all parents for various reasons. Priests and catechists acknowledged their helplessness and expressed a desire for a renewed catechesis and pastoral care that will evangelize in the languages of modern multimedia both children and adults.

In the field of diakonia, the family was put to the test of how to live love of neighbour not only in words but especially in deeds. Many municipalities and parishes organized various forms of charitable activity, which enabled the family to keep the parish and family Church alive to the best of its ability.

Keywords: Church in small, liturgy, preaching, diakonia, epidemic